

בס"ד, א' באדר א' תשע"ו

10 בפברואר 2016

תיק 76002

פסק דין

בעניין שבין

הנתבע
עובד העמותה

התובעת
עמותה (המפעילה גרעין תורני)

1. רקע עובדתי מוסכם

התובעת היא העמותה שמפעילה את הגרעין התורני בעיר פלונית. הנתבע הנו תושב העיר. החל משנת תשע"א הוא מסר שיעורים לבנות השירות הלאומי בעיר (להלן 'חבורות'), והמשיך במסירת החבורות עד שנת תשע"ה. החל משנת תשע"ב ועד שנת תשע"ד הנתבע גם עבד עבור התובעת, ועמד בראש הגרעין התורני (להלן 'הגרעין'). השכר עבור שיעורי החבורות ניתן על ידי האגודה להתנדבות (להלן 'האגודה'). הצדדים נחלקו בשאלה מי זכאי לקבל את התשלום מהאגודה – התובעת או הנתבע בשנים תשע"ג-תשע"ה. הכסף שהנתבע קיבל מהאגודה בשנים תשע"א-תשע"ב אינו במחלוקת.

מוסכם על הצדדים כי הנתבע אמר בתשע"ב וחזר על הדברים בשנים שלאחריה שיתן לגרעין את שכרו מהאגודה, על מנת שכסף זה יינתן כמשכורת למנחה של בנות השירות הלאומי. כסף זה מממן חלק מהמשכורת שהגרעין משלם למנחת בנות השירות הלאומי (להלן 'המנחה') עבור עבודתה.

2. טענות התובעת

נציג התובעת טוען שהנתבע התחייב לתת לגרעין את הכסף שיקבל מהאגודה עבור החבורות אותן יעביר. התחייבות זאת מחייבת אותו להעביר לגרעין את הכסף שקיבל ויקבל.

לטענתו, ההתחייבות תקפה למרות שהייתה בעל פה בלבד, כיון שזו הדרך שהייתה נהוגה בגרעין מאז ומתמיד, דרך אשר הונהגה על ידי הנתבע עצמו בעומדו בראש הגרעין, ולכן יש לראותה כהתחייבות תקפה לכל דבר וענין.

בנוסף לכך, נציג התובעת טוען שעל פי התחייבותו של הנתבע הגרעין העסיק עובדת מתוך ידיעה שחלק ממשכורתה ישולם מהכסף שיתקבל מהאגודה עבור החבורות. עם זאת על הנתבע להעביר

עמוד 1 מתוך 12

משרד ראשי: רח' ברוריה 2, ת.ד. 8178 ירושלים 91080 P.O.B 8178 Jerusalem 91080

טל' 02-5371485 Tel 02-5379626 פקס 02-5379626 Fax 02-5379626 beitdin@eretzhemdah.org www.eretzhemdah.org ע"ר מס' 580120780

Founders: The Bellows Family, Chicago, Illinois

לעמותה את הכסף גם עבור תקופות בהן אין מנחה, כיון שהתחייב לתת בכל אופן והתחייבותו תקפה מכוח הטענות שנזכרו לעיל.

על בסיס טענות אלה טוענת התובעת שהנתבע חייב לשלם את הכסף שהתקבל עבור החבורות שהועברו בשנת תשע"ה, וכן כחמישים חבורות שהועברו משנת תשע"ג עד שנת תשע"ד, וגם אם טרם התקבל עליהם תשלום מן האגודה, הזכויות לקבלת התשלום צריכים להיות של התובעת. למרות שלהערכת נציג התובעת הועברו בתקופה זאת יותר מחמישים חבורות, התובעת אינה תובעת אלא חמישים בלבד.

מכוח טענות אלו תובעת העמותה מהנתבע:

א. 6,000 ₪ - עבור החבורות שהועברו בשנת תשע"ה, ארבע חבורות בכל חודש, כ-500 ₪ לחודש.

ב. 6,000 ₪ - עבור 50 חבורות שהועברו בשנים תשע"ג-תשע"ד, על פי חשבון של 120 ₪ לחבורה * 50 חבורות.

2. טענות הנתבע

לגבי החבורות שהועברו עד שנת תשע"ה:

הנתבע מודה שאכן התכוין לתת את הכסף לגרעין, ואף הסביר שהכסף לא הגיע לתובעת רק בגלל חוסר סדר. לדעתו הוא פטור מלהעביר לתובעת את הכסף מהטעמים הבאים:

א. אין תוקף להתחייבות שלו, במידה שהייתה, כיון שבזמן שהתחייב לתת את הכסף, הכסף עוד לא היה בידו, והוא טרם בצע את העבודה שעבורה צריך היה לקבל את הכסף.

ב. ההתחייבות הייתה נכונות לתרום ולא להתחייבות רגילה.

ג. הרצון לתרום היה בעל פה ולא ניתן לזה ביטוי בכתב וכיון שאין הגרעין מוגדר כ'רשות גבוה' אין תוקף לאמירה כ'אמירה לגבוה', והוא יכול לחזור בו מרצונו לתרום את הכסף לעמותה.

ד. רצונו לתרום את הכסף היה מתוך הנחה שישרור יחס תקין בינו ובין התובעת, אך ברור שאם יוצר סכסוך ביניהם והיחס ישתנה, כפי שהיה במשך הזמן, הוא לא יהיה מעוניין לתרום.

לגבי שנת תשע"ה טוען הנתבע שמעולם לא היה בכוונתו לתרום את הכסף שיקבל עבור החבורות לגרעין ולכן אינו חייב לתורמו.

הנתבע הצהיר בפני בית הדין שעבור החבורות שהעביר בשנים תשע"ג-תשע"ד טרם קבל כסף מהאגודה. ועבור החבורות שהועברו בשנת תשע"ה קבל כ-3,700 ש"ח.

עמוד 2 מתוך 12

2. נושאי הדיון

א. בעניין התביעה עבור החבורות שהועברו בשנים תשע"ג-תשע"ד, הנושאים הם:

1. תוקפה של אמירתו של הנתבע לתת את הכסף שיקבל מהאגודה
2. השפעת דרך ההתנהלות של הגרעין בעבר על הגדרת האמירה כהתחייבות
3. חיוב מדין הסתמכות
4. חיוב מדין ערב
5. האם חזרת הנתבע היא בגדר 'מחוסרי אמנה'?
6. האם לאמירתו של הנתבע יש דין של נדר כאדם הנודר לתת צדקה?
7. המקבל על עצמו לעשות דבר מצוה – האם קבלתו נחשבת כנדר?

ב. התביעה על החבורות שהועברו בשנת תשע"ה

3. תוקפה של אמירתו של הנתבע לתת את הכסף שיקבל מהאגודה

השאלה העולה בענייננו היא האם הבטחה לתת כסף מחייבת את נותן ההבטחה. יש להכריע בשאלה זו לגבי שני מצבים: התחייבות שנעשתה קודם שהיה כסף ביד האומר שיתרום, והתחייבות שנעשתה לאחר שהכסף היה בידו.

כתב הרמב"ם בהלכות מכירה פי"א הט"ו:

המחייב עצמו בממון לאחר בלא תנאי כלל. אף על פי שלא היה חייב לו כלום הרי זה חייב. שדבר זה מתנה היא ואינה אסמכתא. כיצד? האומר לעדים הווי עלי עדים שאני חייב לפלוני מנה. או שכתב לו בשטר הריני חייב לך מנה אע"פ שאין שם עדים. או שאמר לו בפני עדים הריני חייב לך מנה בשטר. אע"פ שלא אמר אתם עדי. הואיל ואמר בשטר הרי זה כמי שאמר הווי עלי עדים וחייב לשלם. אע"פ ששניהם מודים והעדים יודעים שלא היה לו אצלו כלום. שהרי חייב עצמו. כמו שישתעבד הערב. וכזה הווי רוב הגאונים:

הרמב"ם מונה שלוש דרכים בהם אדם יכול להתחייב על פי דיבורו - הוראה לעדים להיות עדים להתחייבות; התחייבות בשטר; הודאה בפני עדים על קיומו של חוב בשטר, אף בלא שקדמה הוראה לעדים להיות עדים. וכך פסק בשו"ע חו"מ סימן מ' סעיף א.

בנידון דידן לא נאמרו על ידי הנתבע אמירות המהוות התחייבות הנזכרות ברמב"ם ובשו"ע הנ"ל. לכן, אין לומר שהנתבע חייב את עצמו בממון זה לתובעת.

עמוד 3 מתוך 12

משרד ראשי: רח' ברוריה 2, ת.ד. 8178 ירושלים 91080 P.O.B 8178 Jerusalem 91080

טל' 02-5371485 Tel 02-5379626 פקס 02-5379626 Fax 02-5379626 beitdin@eretzhemdah.org www.eretzhemdah.org ע"ר מס' 580120780

Founders: The Bellows Family, Chicago, Illinois

אין להשוות התחייבות זאת להתחייבות הנוצרת בין עובד ומעביד בתחילת העבודה של הפועל (שו"ע חו"מ סי' שלג סעי' ב), 'בעל הבית' ו'פועלים' בלשון המשנה. זאת, כיון שבנדון דנן אין אלה היחסים בין התובעת לנתבע, וגם בין המנחה לנתבע לא התקיימו יחסי עובד-מעביד. אין התובעת טוענת שהיא פועל של הנתבע ומכוח זה דורשת שכר עבור עבודתה, אלא התובעת (בעל הבית) דורשת התובעת מהנתבע מכוח התחייבותו את השכר של הפועל (המנחה). זאת, על סמך הבטחת הנתבע שיתרום את הכסף שיקבל מהאגודה עבור העברת החבורות.

כמו כן אין לומר שהגרעין הוא פועל של האגודה להתנדבות (להלן, האגודה), ושהאגודה התחייבה לשלם לגרעין את כספי החבורות, וממילא מחויב הנתבע לשלם את הכסף שיקבל מהאגודה לתובעת. שהרי בדוא"ל שנשלח לבית הדין על ידי התובעת, נכתב שההתקשרות בין האגודה לגרעין לגבי החבורות היא ככל ההתקשרויות לגבי החבורות בשאר המקומות בארץ. דהיינו כפי שבשאר המקומות בארץ התחייבות האגודה היא כלפי מעביר החבורות, כן הוא גם בעיר זו. אף אם ישנם מקומות יוצאי דופן, מהדוא"ל מסתמן שעיר זו אינו ממקומות אלו, ויש לציין שלא נטען במהלך הדיון על ידי נציג התובעת שבעיר זו סוג ההתקשרות עם האגודה לגבי החבורות שונה מבשאר המקומות בארץ.

לסיכום אין אמירת הנתבע שיתרום לגרעין מהווה התחייבות תקפה.

4. השפעת דרך ההתנהלות של הגרעין בעבר על הגדרת האמירה כהתחייבות

התובעת טענה שהנתבע חייב למלא את הבטחתו לתרום אף על פי שהסיכום על התרומה הייתה בעל פה כיון שכך היתה צורת העבודה בגרעין, צורת עבודה שאותה הנהיג הנתבע בעצמו וכפי שנוהגים במקומות נוספים בארץ.

בגמרא (בבא מציעא ע"ד.) מצינו שבמקום שנוהגים לקנות בדרך מסוימת שאינה בת תוקף מן התורה ואף לא מדרבנן, מכל מקום אם כך הוא מנהג המקום יש לקנין שנעשה בדרך זאת תוקף. כך נפסק בטור ושולחן ערוך (חו"מ, סימן רא).

אמנם כל זה נאמר רק במקרה וכך הוא מנהג המדינה או 'כל דבר שנהגו התגרים לקנות בו' (לשון השו"ע שם בסעיף ב), אך במידה ואין זה מנהג המדינה ואף אין דרך התגרים לקנות כך אלא כך נהגו אנשים מסוימים, הרי שאין לזה תוקף של קניין ואין הדבר מחייב.

יתירה מזאת כאשר המנהג אינו כולל מעשה אלא רק דיבור ודאי שאינו תקף, וודאי שאין דרך התגרים לנהוג כן ולהתחייב בדרך זאת (ראו שו"ת הרא"ש יב, ג, שאף אם נהגו להקנות בדיבור, זהו מנהג גרוע שאין הולכים אחריו). גם לרדב"ז (שו"ת א, רנח) החולק על הרא"ש ואומר שהסכמה בפה יכולה ליצור התחייבות כמו קניין נכון הדבר רק כאשר כל ישראל נוהגים כן (לפחות, בהקשר הדומה לנידון שלו, בכיבוד אדם במצוות), ולא בא הרדב"ז לעקור דיני קניין מן

השורש. וכן בחוק החוזים סעי' 23 כתוב שחובה יכולה להיות גם בעל פה. אולם, לא כל אמירה תחשב לעניין זה כ"חובה".

אף אם כך היה הנוהג בעבר, ואף אם מי שהנהיג כן הוא הנתבע, אין בכך כדי ליצור התחייבות, אלא יש להחיל את ההגדרות הנוהגות בכל מקום אף במקום זה. לכן, לעניין הנדון שלפנינו יש לקבוע שכשם שבכל מקום ההתחייבות בעל פה אינה תקפה (כפי שנתבאר לעיל ישנם מקרים שיש תוקף להתחייבות אך התנאים לכך לא התקיימו במקרה שלפנינו), הוא הדין בנדון דנן. אף אם כך נהגו הצדדים, אין זה מהווה הוכחה שאכן היה תוקף של התחייבות וקנין לכל מה שנעשה. מה שניתן ללמוד מכך הוא שדרכי הפעולה וההתנהלות היו מיוסדים על רצון משותף של כל העוסקים במלאכה ועל האמינות והנאמנות ששררה ביניהם.

למסקנה, אין התנהגות התובע והנתבעת בעבר משפיעה על הגדרת האמירה כהתחייבות תקפה על פי הלכה.

5. חיוב מדין הסתמכות

התובעת טענה שהיא התכוונה לממן את העסקתה של המנחה של בנות השירות מהכסף שהבטיח לה הנתבע, ולכן הוא אינו יכול לחזור בו.

לכאורה, יש מקור לכך מדברי הרמ"א שחייב מי שחזר בו (רמ"א חו"מ סימן יד סעיף ה):

מי שאומר לחבירו שילכו לדון במקום אחר ואמר לו לך ואני אבוא אחריו והלך והשני לא הלך אחריו צריך לשלם לזה שהלך כל יציאותיו (מרדכי ס"פ זה בורר)

אולם, יש לדחות טענה זו. סיבת החיוב במקרה המתואר בדברי הרמ"א היא נזק, דהיינו החוזר בו הזיק נזק עקיף המוגדר 'דינא דגרמי' ומתחייב על כך. כך הסבירו רוב הפוסקים את דברי הרמ"א (ראו בפסקי דין רבניים ג' עמ' 28 – 34). כיון שזאת סיבת החיוב אין לחייב בנידון דידן. התביעה שלפנינו אינה תביעת נזיקין. לא נעשה לתובעת נזק בעקבות הבטחתו של הנתבע לתרום, אלא שטוענת שבעקבות דבריו העסיקה עובדת, ביודעה שחלק ממשכורתה של העובדת ימומן מתרומתו של הנתבע. גם לדברי נציג התובעת, הנתבע לא הזיק לו אלא התחייב לשלם לו ועליו לעמוד בהתחייבותו. העמותה הייתה מרוצה מהעבודה שנעשתה עבורה, עבודת ההנחייה, ותובעת את הנתבע לשלם חלק מהמשכורת של העובדת כפי שהתחייב, לטענתה.

עמוד 5 מתוך 12

6. חיוב מדין ערב

לכאורה, היה אפשר לומר שהנתבע חייב כשם שערב מתחייב בדיבור. כפי שנפסק בשו"ע (חו"מ סימן קכט סעיף ב): 'אמר להם בשעת מתן מעות: הלוהו ואני ערב, נשתעבד הערב ואינו צריך קנין'. השו"ע (שם, יח) מנה לשונות נוספים אשר האומר אותם מתחייב. אולם, נראה שאין לחייב את הנתבע מכמה סיבות:

1. כיון שהנתבע נקט לשון של תרומה ולא לשון התחייבות

על מנת שיתחייב אדם מדין ערב צריך שהערב יאמר למלוה שהוא מתחייב כערב בהלוואה שתנתן ללוה. לעומת זאת, כפי שעולה מכתבי הטענות ומהטענות שהושמעו בבית הדין, לא אמר הנתבע שהוא מתחייב. הוא לא נקט בלשון 'ואתחייב אני לך' או אחד מהלשונות המובאים בשו"ע, אלא אמר שיתרום. לטענת הנתבע כוונתו הייתה כוונה של תרומה שאיננה התחייבות. מאידך לטענת התובעת פירושה של ההבטחה לתרום הוא התחייבות לעשות כן.

לשון של הבטחת תרומה איננה לשון ברורה של התחייבות, שכן רבים אשר נוקטים בה מתכוונים להשאיר לעצמם את אפשרות החזרה. אמנם, יתכן שבהקשר מסוים משמעה של לשון זאת הוא התחייבות. כיון שלשון תרומה סובל את שני הפירושים, על הרוצה להוציא מחברו להביא ראיה שיש לפרשה בנידון דידן כהתחייבות, ומכוח הספק לא ניתן להוציא מהנתבע במקרה שלפנינו.

2. על אמונתו הלוה

על מנת שאדם יתחייב מדין ערב בלי קניין צריך שיהיה ברור שהמלווה פעל בעקבות דבריו, שיעל אמונתו הלוהו'. בנידון דידן, העמותה צריכה להוכיח שהעסיקה את המנחה בהיותה סומכת על הבטחת הנתבע לתרום, ושולולא הבטחתו של הנתבע יתכן שלא הייתה מעסיקה את המנחה, ושעל הערב להבין זאת.

אולם, למרות שנטען על ידי נציג התובעת שסמכו על הבטחת הנתבע ולכן העסיקו את המנחה, לא הוכח רמת הקשר הנדרשת בין אמירת הנתבע להעסקת המנחה על ידי התובעת. לכן נראה שתנאי זה של עשיית הדבר מכוחו דבריו של הערב לא נתקיים בנידוננו.

3. ערב קודם מתן מעות (לדעת רוב הדיינים)

הגמרא אומרת שערב 'בשעת מתן מעות' מתחייב בלא קנין, הלשון 'שעת מתן מעות' מורה שדוקא בשעת מתן מעות ולא קודם לכן. יעוין בתשובת הרדב"ז סימן תרסז (עמ' שט בשו"ע מהדורת פרידמן, תשובה זאת אינה בתשובות שלפנינו) שנראה שהתכוון לדיוק זה. כלשון הגמרא ה"ל הובא להלכה ברמב"ם (מלוה ולוה כה, ב) ובשו"ע (חו"מ קכט, ב) שערב בשעת מתן מעות משתעבד בלי מעשה קניין, ולאמור נראה שבדווקא נקטו לשון זאת דהיינו שקודם לכן אינו משתעבד.

עמוד 6 מתוך 12

בנידון שלפנינו ההבטחה לתרום לא הייתה במעמד בו הוציאה העמותה כסף על פי ההבטחה ומכוחה. לאחר האמירה לתרום הוחלט על העסקת מנחה, ולאחר שהמנחה עבדה שילמה העמותה את שכרה.

4. נספח – עיון בדיני ערב כאשר נעשה על פיו מעשה שניתן לבטלו

(לא הכרחי להבנת פסק הדין)

הרמב"ן (קידושין ח,ב) כותב שאם אדם אמר לחברו לזרוק מנה לים והוא ישלם לו מנה במקום המנה המושלך, אזי האומר מתחייב מדין ערב וחייב לשלם לחברו מנה.

הר"ן (בחידושיו על בבא מציעא צט,א, וכן בקידושין ד,ב, מדפי הרי"ף) מקשה על דבריו מהגמרא בבבא מציעא (שם) שלשמואל (אף שרב חולק, לשיטת רוב הפוסקים הלכה כשמואל, יעוין בדבריו) אדם המעוניין לשאול בהמה מחברו ואומר לבעל הפרה שישלח את בהמתו והיא תבוא אליו מעצמה, אין השואל מתחייב באונסי הבהמה כל עוד לא הגיעה אליו.

מבואר מזה שלמרות שהמשאיל שלח את בהמתו למקום שאינו משתמר שהוא כמקום איבוד על סמך דבריו של השואל, אין השואל מתחייב מדין ערב ואינו נחשב 'שואל' המתחייב באונסי הבהמה עד שתגיע אליו. על כן כותב הר"ן שמגמרא זאת מוכח שלא כרמב"ן, ואף הנותן ממונו למקום איבוד על פי דברי חברו אין האומר מתחייב מדין ערב.

הר"ן מציע שני תירוצים לקושיה זאת:

בתירוץ הראשון הוא כותב שיש לומר שהגמרא בבבא מציעא מדברת במקרה שהשואל אמר למשאיל 'הכישה במקל והיא תבוא' אך לא אמר 'ואתחייב אני לך' ולכן אינו מתחייב, תירוץ זה מופיע בריטב"א (קידושין שם). לעיל נתבאר מדוע לא ניתן לחייב מדין ערב בלשון של תרומה מחמת חוסר הבהירות של לשון זאת.

בתירוץ השני כותב הר"ן בלשון זאת:

עוד נראה לי דהכא אפילו אמר 'ואתחייב אני' לך פטור דהתם ב'תנהו לכלב' אי נמי 'זרוק לים ואתחייב אני לך' היינו טעמא דמתחייב משום דבשעה שזרקו אזיל לאבוד ולא כל כמיניה להחזירה. אבל הכא שמשעה שהכישה יכול להחזירה אפילו אמר לו בהדי' 'ואתחייב אני לך פטור'.

דהיינו, רק אם המלווה עושה פעולה בלתי חוזרת על פי הערב, אזי הערב מתחייב. לעומת זאת, במקרה שהמלווה יכול לחזור בו גם לאחר שעשה מעשה על פי חברו, אין חברו מתחייב מדין ערב.

הסברא היא, שרק כאשר המלווה עושה פעולה בלתי חוזרת הוא נחשב כמי שהסתמך על הערב ופעל על פיו, ולכן רק במקרה כזה גומר הערב בדעתו להתחייב. אך אם יכול המלווה לחזור בו הרי שלא נעשה מעשה 'על פיו' והערב אינו מתחייב.

אמנם הרמב"ן בחידושו לקידושין על דף ח,ב כותב שאדם שאמר לחברו ליתן מנה לחרש ועשה כן, כל עוד יכול נותן המנה להשיב אליו את המנה לא מתחייב האומר מדין ערב, אך לאחר שמאבד החרש את המנה ולא יוכל נותן המנה להשיב אליו את המנה מתחייב האומר מדין ערב. ואם כן מבואר להדיא שלמרות שלא עשה הנותן מעשה בלתי-חוזר עדיין הדבר תלוי ועומד עד שהמנה ילך לאיבוד ואז יתחייב האומר מדין ערב. בשו"ת בית אפרים חלק חו"מ סימן לד ובשו"ת שער יהושע סימן יז כתבו שערב קודם מתן מעות משתעבד, ונראה שדבריהם הם על פי שיטת הרמב"ן הנ"ל.

תירוצו השני של הר"ן בב"מ הנ"ל (ובקידושין, על הרי"ף) הובא בנימוקי יוסף (ב"מ נו. ד"ה בעבד עברי), בבית יוסף (חו"מ, ש"מ, י), בש"ך (שם ס"ק י) ובנתיבות המשפט (שם, ביאורים ס"ק י).

במקרה שלפנינו, המעשה של התובעת לא היה בלתי חוזר, כיון שהיתה יכולה לחזור בה מהעסקת המנחה, ולכן הנתבע פטור על פי הכלל שהמוציא מחבירו עליו הראיה, שהרי הדבר שנוי במחלוקת.

העולה למסקנה, שאין הטענה שהעסיקה העמותה עובדת בעקבות אמירת הנתבע מהווה עילה לחייב את הנתבע.

7. האם חזרת הנתבע היא בגדר 'מחוסרי אמנה'?

כתב השו"ע חו"מ בסימן רד סעיפים ז-ח:

(ז) הנושא ונותן בדברים בלבד, הרי זה ראוי לו לעמוד בדבורו אף על פי שלא לקח מהדמים כלום, ולא רשם ולא הניח משכון. וכל החוזר בו, בין לוקח בין מוכר, אף על פי שאינו חייב לקבל מי שפרע ה"ז ממחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו.

(ח) וכן מי שאומר לחבירו ליתן לו מתנה, ולא נתן, הרי זה ממחוסרי אמנה. במה דברים אמורים, במתנה מועטת, שהרי סמכה דעתו של מקבל כשהבטיחו. אבל במתנה מרובה אין בה חסרון אמנה שהרי לא האמין זה שיתן לו דברים אלו עד שיקנה אותו בדברים שהם נקנים בהם.

כעת, כאשר אין היחסים בין הצדדים זהים לזמן בו אמר הנתבע שייתן ולכן מסרב הנתבע לקיים את אשר אמר, לא נראה שנאמר הדין של מחוסרי אמנה. מקור לכך הוא דברי הרמ"א בסימן ר"ד סעיף יא 'והני מילי בחד תרעא, אבל בתרי תרעי אין זה ממחוסרי אמנה', דהיינו אם סיבת החזרה היא שינוי השער לא נאמר דין מחוסרי אמנה, וא"כ הוא הדין בנידון דידן. אולם, הרמ"א מכריע כדעה שגם אחרי

עמוד 8 מתוך 12

משרד ראשי: רח' ברוריה 2, ת.ד. 8178 ירושלים 91080 P.O.B 8178 Jerusalem 91080

טל' 02-5371485 Tel 02-5371485 פקס 02-5379626 Fax 02-5379626 beitdin@eretzhemdah.org www.eretzhemdah.org ע"ר מס' 580120780

Founders: The Bellows Family, Chicago, Illinois

שינוי שער שייך מחוסר אמנה (יעויין בנושאי כלים על אתר שלא ברור שקבלו הכרעתו), אך מכיון שמדובר על אלפי שקלים בשנה, ברור שמדובר בהבטחת מתנה מרובה, שבה אין דין מחוסר אמנה, וכנ"ל.

8. האם לאמירתו של הנתבע יש דין של נדר כאדם הנודר לתת צדקה?

כתב הרמב"ם בסוף פרק כב מהלכות מכירה:

(הלכה טו) דין ההקדש ודין העניים ודין הנדרים אינו כדין ההדיוט בקנייתו שאילו אמר אדם כל מה שתלד בהמתי יהיה הקדש לבדק הבית או יהיה אסור עלי או אתננו לצדקה אע"פ שאינו מתקדש לפי שאינו בעולם הרי זה חייב לקיים דברו שנאמר ככל היוצא מפיו יעשה.

(הלכה טז) והואיל והדבר כן אם צוה אדם כשהוא שכיב מרע ואמר כל מה שיוציא אילן זה לעניים, או כל שכר בית זה לעניים זכו בהן העניים.

(הלכה יז) יש גאונים שחולקין על דבר זה ואומרים שאין העניים זוכין אלא בדברים שהדיוט קונה בהן, ולפיכך לא יזכו בדבר שלא בא לעולם, ואין דעתי נוטה לדברים אלו, שאין אדם מצווה להקנות, והוא מצווה לקיים דבריו בצדקה או בהקדש כמו שהוא מצווה לקיים הנדר כמו שביארנו בערכין.

כשיטת הרמב"ם פסק השו"ע בחו"מ סימן רי"ב סעיף ז.

אולם, נראה שאין להשוות נתינה לגרעין לנתינה לצדקה. הגרעין אינו 'יד עניים'. תפקיד הגרעין הוא פיתוח וקידום החברה בליבה הוא נמצא, וחיזוק זיקתה לתורה וליהדות. אף אם חלק מפעילותו של הגרעין היא חלוקת צדקה, כסף או מזון, לעניים, אין זה אלא חלק קטן יחסית מכלל פעולותיו ושאיפותיו, ואין להתייחס לנתינה אליה כאל נתינה לעניים.

אף שמצאנו שיש מהפוסקים שהתירו לתת מעשר כספים לעמותות וארגונים במעמד דומה למעמדה של התובעת, אין ללמוד מכך שארגונים אלו מוגדרים כצדקה. רבים מהפוסקים כבר כתבו שניתן לתת מעשר כספים גם למצות אחרות שאינן מוגדרת כ'צדקה'. (ראו ש"ך יורה דעה סימן רמ"ט ס"ק ג, ובפת"ש שם ס"ק ב).

לפיכך, אין להבטחת הנתבע דין של נודר לצדקה.

9. המקבל על עצמו לעשות דבר מצוה – האם קבלתו נחשבת כנדר?

בגמרא (נדרים דף ח,א) נאמר שהאדם האומר 'אשכים ואשנה פרק זה, אשנה מסכתא זו - נדר גדול נדר לא-לקי ישראל'. וכך נפסק להלכה ברמב"ם (נדרים א, כט) ובשו"ע (יורה דעה ריג,ב).

הראשונים נחלקו האם מדובר שאמר לשון שבועה או לא: התוספות והמאירי (נדרים שם) כתבו שמדובר שאמר לשון שבועה אך אם לא אמר אין בדבריו משום שבועה או נדר. לעומת זאת ממסקנת דברי הריטב"א והנמוק"י מבואר שהדברים אמורים גם אם לא אמר לשון נדר או שבועה.

מדברי הר"ן (שם, ד"ה עליו להשכים) משמע שאף אם לא אמר לשון שבועה חייב כמו לגבי צדקה, שהאומר שיתן צדקה לעני חייב משום נדר, כמובא בגמרא (ראש השנה ז, א).

במרומי שדה על אתר ובשו"ת בצל החכמה (ה, קסג) כתבו בדעת הר"ן שאם לא אמר לשון שבועה או נדר אין חיובו משום נדר אלא שראוי לעשות כן.

החפץ חיים בספרו אהבת חסד (נתיב חסד חלק א פרק א באות יח) כתב שרק אם אדם אומר שיעשה מצוה המפורשת בתורה – חייב לעשות כן משום נדר אף אם לא הזכיר בדבריו לשון נדר ושבועה. יעוין בדבריו שכתב כן אף בדעת הר"ן. וכיון שתרומה לגרעין איננה מצווה המפורשת בתורה האמירה איננה בגדר נדר.

לעומת זאת בשו"ת התעוררות תשובה (יורה דעה סימן קכ) כתב שמהגמרא משמע שכל דבר מצוה הוא בכלל 'נדר גדול נדר לא-לוקי ישראל', ואפילו אמר אדם שיאכל מאכלים טובים ובריאים יש בזה צד נדר. הוא דן שם במי שאמר שילך לבקר את אביו שחייב מצד נדר של כיבוד אב. בתוך דבריו כתב שיש לדון האם ניתן לעשות התרת נדרים במקום שהמצווה היא כלפי מישהו אחר מצד הנודר על דעת חברו. עוד הוסיף וכתב שיש להסביר את מנהג העולם שאינו נזהר בכך מצד נדרי טעות (דהיינו, שאין כוונה לנדור), שכן לו היו יודעים שאמירה זאת היא נדר לא היו אומרים כך. יש לציין שהוא לא התייחס בדבריו למחלוקת הראשונים המובאת לעיל.

אין בית דין נוהג לחייב מישהו לשלם כסף כדי לקיים נדרים כאשר בסיס החיוב אינו זכות של בעל הדין שכנגד. מאידך, דעת בית הדין היא, שמן הראוי שהנתבע שרצה לתרום ואף ביטא רצון זה באמירה אשר ידע שסומכים עליה, ולא מימש את רצונו מחמת 'חוסר סדר', ייתן את דעתו לכלל הדעות השיטות והמקורות שהובאו בנושא זה, ויראה מהי הדרך הישרה שעליו לבור לו בכדי שתהיה תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם.

10. בעניין התביעה על החבורות שהועברו בשנת תשע"ה

התובעת טענה שהתחייבות של הנתבע להעביר את כספי החבורות, תקפה גם לגבי החבורות של שנת תשע"ה. לטענתה, מתוך מכתב ההתפטרות, בו לא הוזכר הנושא הכלכלי, ניתן ללמוד שלא אמור להיות שינוי מהנוהג עד אותה שעה, ולכן על הנתבע להעביר את הכספים שקיבל עבור חבורות תשע"ה כפי שנהג בכספי החבורות של השנים הקודמות.

הנתבע טען לפני בית הדין, וכך כתב בכתב ההגנה, שמעולם לא התכוון לתרום לגרעין את הכסף שיקבל עבור החבורות בשנה זאת.

לפי מה שנתבאר עד כה, אין הבטחתו לתרום מהווה התחייבות. כמו כן נתברר שאין הנוהג שנהגו בעבר בגרעין לגבי התחייבויות גורם לכך שיהיה לאמירתו דין של התחייבות תקפה. לכן, כיון שהנתבע טען במהלך הדיון ואף בכתב ההגנה שהוגש לבית הדין, שמעולם לא התכוון לתרום את החבורות של שנת תשע"ה, הרי שמצד הדין יש בידו לחזור בו מרצונו לתרום, ואין זו חזרה מהתחייבות, וכן אין סיבה להניח שהיתה בשלב ההוא כונה להמשיך לתרום שנצטרך לדון מצד נדר ובפרט שאין אפילו טענה שאמר שיתרום בשנה זאת.

לגבי טענת התובעת שאף בשנה זאת הסתמכה על הכסף שתקבל מהחבורות ומכוח זה העסיקה עובדת, כבר התברר לעיל שאין הסתמכות זאת מהווה עילה לחייב את הנתבע. בנוסף, בוודאי לגבי מקרה זה, תמוה היה לחשוב שהנתבע יסכים לשלם. על אף שהתובעת כנראה הבינה שקנתה כבר את הזכות על החבורות ואין הנתבע יכול לחזור בו, אין מקום לטענה זו בהלכה, שאין החבורות העתידיות דבר שאפשר להקנות אותו באופן שאינו יכול לחזור בהם.

על כן, התביעה בעניין החבורות של שנת תשע"ה - נדחית.

11. הוצאות בית הדין

מדיניות בית הדין היא באופן עקרוני ששני הצדדים נושאים בהוצאות בית הדין בשווה, למעט במקרה בו טענות אחד הצדדים היו קנטרניות, מה שלא היה במקרה שלפנינו. שני הצדדים כבר שלמו את האגרה באופן שווה, ולכן אין צו להוצאות.

12. החלטות

1. התביעה לשלם 12,000 ש"ח נדחית.
2. התביעה בעניין החבורות של שנת תשע"ה נדחתה לחלוטין.
3. בעניין החבורות של השנים תשע"ג-תשע"ד נקבע שאין חובה משפטית על הנתבעת לשלם לתובעת. אולם, מאחר והנתבע קבל על עצמו עשיית מעשה טוב, בית הדין מציע לנתבע לבדוק קיום קבלה זאת.
4. על הצדדים לעשות מאמץ עליון לעשות שלום ביניהם לטובתם האישיות, לטובת עירם, ולטובת שם הטוב של התורה, לומדיה, ועסקניה.

פסק הדין ניתן ביום א' באדר א' תשע"ו, 10.02.2016

בזאת באנו על החתום

הרב מבורך טויטו

הרב משה ארנרייך, אב"ד

הרב דניאל מן

עמוד 12 מתוך 12